

Manifest tegen de wapenwedloop van wantrouwen

“We moeten ons niet via religieuze en ideologische scheidslijnen uit elkaar laten spelen in deze tijden van terreur.” Dat is de strekking van het manifest *Verdedig de imperfecte samenleving* dat 3 mei op de site van Waterstof is gepubliceerd. De initiatiefnemers zijn promovendus Mark van Ostaijen van de Erasmus Universiteit Rotterdam en postdoc onderzoeker Shivant Jhagroe van de TU Eindhoven. De laatste is ook oud-redacteur van Waterstof. Ze bepleiten samen met achttien ondertekenaars om te stoppen met de ‘wapenwedloop van wantrouwen’.

De ondertekenaars omschrijven zichzelf als ‘een groeiende groep jonge mensen die niet uitgespeeld wil worden langs deze scheidslijnen’. Hun uitgangspunt is dat elke samenleving imperfect is. Zodoende pleiten zij ervoor om die imperfectie te omarmen in plaats van het als middel van uitsluiting te accepteren.

Waarom komen jullie met dit manifest?

Mark: “Aanleiding was de documentaire *Alles komt goed?* van Fidan Ekiz, die dit voorjaar op de televisie was te zien. Daarin laat zij de kloof zien die in Nederland groeit tussen moslims en niet moslims. Ze vroeg zij zich af waarom er geen jongeren zijn die een tegengeluid laten horen. Waarom groepen in deze multiculturele samenleving langs elkaar heen leven en soms lijnrecht tegenover elkaar staan. Dat raakte een persoonlijke snaar bij mij, want ik ervaar een andere werkelijkheid. Waar ik werk, werken mensen van allerlei afkomst prima met elkaar samen. Toen heb ik collega Shivant gebeld of we niet iets samen konden doen. Dat was het begin van het manifest. Het gaat ons er om je als groepen niet tegen elkaar uit te laten spelen. Maatschappelijke conflicten worden geduid als etnische, culture, religieuze tegenstellingen. Daar willen we niet in meegaan en

er ons tegen verzetten door met onze eigen analyse te komen. Het manifest is bedoeld om te onderzoeken hoeveel mensen onze ervaring delen. Misschien leven we wel op een eiland.”

Spelen de aanslagen in West Europa en de reacties daarop een rol bij jullie statement?

Shivant: “Dat zijn ernstige incidenten die natuurlijk invloed hebben op een al langer gaand debat waarin de belangrijkste scheidslijnen in de samenleving cultureel en etnisch worden gedefinieerd. Je krijgt dan een soort associatieketen van terrorisme, etniciteit, integratie, asielzoekers en religie. Dingen die relatief los van elkaar staan worden samengebundeld tot één grote klont. Dan wordt complexe problematiek gereduceerd tot overzichtelijke etnische en religieuze verschillen. ‘Andere culturen’ worden dan benoembaar als het grote gevaar van ‘onze’ samenleving. Terreurdreiging verscherpt dit debat, maar was voor ons niet de directe aanleiding. Door deze actualiteit zien we wel dat scheidslijnen steeds strakker worden gedefinieerd in goed en fout. Daardoor wordt het wel urgenter om een ander perspectief te bieden. Daar willen we bij helpen.”

Mark: “Je ziet nu gebeuren dat hele bevolkingsgroepen worden aangesproken op daden van enkelingen. Zie de oproep van burgemeester Aboutaleb aan jonge Marokkanen om zich duidelijk tegen de terreuraanslagen uit te spreken. Maar daarbij trekt hij ook weer een scheidslijn. Horen jullie bij ons of bij hen?”

Wie trekt volgens jullie die scheidslijnen?

Shivant: “Het gaat niet om namen en rugnummers. Het debat wordt gedomineerd door bepaalde opiniemakers, politici en redactionele keuzes in de media. Het overheersende geluid is dat de islam een groot gevaar is. Dat wordt nu neergezet alsof dat de waarheid is, maar het is natuurlijk een bepaalde duiding van wat gaande is. Daar willen wij een andere en bredere duiding tegenover plaatsen.”

Maar zijn het niet vooral de organisatoren van de terreur die de scheidslijnen moedwillig aanbrenge?

Shivant-Jhagroe

Shivant: “Dat is het ingewikkelde hoe framing werkt. Het gaat niet om één persoon, één gebeurtenis of één snapshot. Elk incident wordt geduid binnen een al langer lopend verhaal. Incidenten en dominante interpretaties daarvan versterken elkaar totdat er alleen nog maar een zwart wit beeld over blijft. Wij tegenover zij, lekker overzichtelijk. We willen juist breder en dieper kijken en blijven analyseren. Wat gebeurt er precies? Wat zijn de reacties? Waar komen die vandaan? Wat wordt verzwegen? Om daarmee de nuance te laten zien. We hebben het bijvoorbeeld weinig over hoe Westerse militaire interventies onderdeel zijn van de geweldsspiraal.”

Mark: “Terreur is natuurlijk de extreemste vorm van polarisatie. De ander moet dood. Maar hoe reageer je daarop? De Franse president gaat mee in die benadering door te roepen dat het oorlog is. Dat is een bewuste keuze. Wij willen niet meegaan in dat antagonisme door je als groepen tegenover elkaar te laten zetten. Dat is ook een bewuste keuze.”

In het manifest zeggen jullie dat veel maatschappelijke tegenstellingen sociaal-economisch zijn bepaald. Maar door de immigratie van de laatste vijftig jaar, het massaal binnenhalen van gastarbeiders, is toch wel degelijk een etnisch culturele component ontstaan bij maatschappelijke tegenstellingen? De onderklasse in West Europa bestaat nu grotendeels uit laagopgeleide migranten die veelal een islamitische achtergrond hebben.

Mark van Ostaijen

Mark: "Maar wat noem je etnisch? 'Oorspronkelijke' Nederlanders hebben ook allerlei verschillende etnische achtergronden. En sociaal-economische tegenstellingen lopen door alle culturen heen. Er is ook een grote groep autochtone Nederlanders die aan de onderkant van de samenleving leeft, net zo goed als er migranten tot de middenklasse horen, of zelfs de bovenlaag."

Shivant: "In jouw vraag zie je hoe een dominantdiscours wordt gevormd. Maatschappelijke tegenstellingen worden op een bepaalde manier ingekleurd. Sociale posities gekoppeld aan afkomst, etniciteit, religie. Dat leidt tot definiëring van de Nederlandse identiteit als degenen die hier al eeuwen leven versus mensen die van buiten komen, en dat zie ook in het gebruik van het woordje 'binnenhalen'. Dat is volgens mij geen vaste werkelijkheid, maar een historisch gecreëerde manier van kijken en spreken. Natuurlijk zijn er tegenstellingen in de samenleving. Maar met de nadruk op cultuur en etniciteit van 'de ander' zijn we de taal van sociaal-economische ongelijkheid kwijtgeraakt."

Er bestaan toch ook culturele, ideologische tegenstellingen? Homofobie kan je niet eenvoudig herleiden tot een sociaal-economisch probleem bijvoorbeeld.

Mark: "Het bestaan van culturele verschillen wil ik zeker niet ontkennen, maar juist recht in het gezicht zien. We zijn geen naïeve idealisten die roepen dat alles goed komt als je elkaar maar aardig probeert te vinden. Maar wat er nu gebeurt is dat veel tegenstellingen etnisch of religieus ingekleurd worden en dan is 'de islam' de oorzaak van toenemende homohaar. Maar opvattingen in de Biblebelt herinneren ons eraan dat homofobie een constante factor is in de Nederlandse cultuur."

Lijden jullie niet een beetje aan cultuurrelativisme? Er zijn toch zeker waarden, zoals vrijheid van meningsuiting om je hard voor te maken?

Mark: " We spreken ons juist uit voor bepaalde waarden. Dat staat ook in ons manifest. We pleiten er voor om kritisch, speels en ironisch met elkaar om te gaan. Niet om verschillen weg te poetsen. Maar ook om kritisch naar jezelf te kijken. Zonder zelfreflectie geen open samenleving. Bovendien verliezen zulke waarden hun kracht als ze worden ingezet als absoluut en bevolkingsgroepen

tegen elkaar worden uitgespeeld.

Is dat niet een typische westerse, bijna calvinistische houding?

Shivant: "In deze tijd is dat juist een belangrijk en ethisch gebaar. Waar wij voor pleiten is dat je de eigen identiteit blijft onderzoeken en niet laat bepalen door je af te zetten tegen een ander. Het wordt vooral problematisch als die verschillen een normatieve lading krijgen: 'ik ben beter dan jij want...', en dan volgt dit en dit. We benadrukken dat niemand superieur kan zijn. Het gebrek aan eenheid en perfectie is juist een democratische kracht. Daarom spreken we ook over het verdedigen van onze imperfecte samenleving."

Mark: "Wij pleiten voor een dialoog ?. Het gaat om een tweezijdige, maar gelijkwaardige relatie."

Nog even terug naar het manifest. Aan het slot staat de zin. 'Dus verenigen we ons opdat geen enkel individu zich op basis van zijn etnische, culturele, seksuele, nationale of religieuze achtergrond zou moeten uitspreken tegen terreur.' Jullie spreken je toch wel als individu uit tegen terreur mogen we aannemen?

Shivant: "Daar gaat het om. Als individu vind ik elke vorm van geweld afkeurenswaardig. Dat is mijn morele overtuiging. Waar we ons tegen verzetten is dat je wordt aangesproken op bepaalde daden juist omdat je tot een bepaalde bevolkingsgroep zou horen. Daardoor word je in een hokje geduwd waar al een etiket op zit geplakt, bijvoorbeeld: "die terrorist is moslim, jij bent moslim, dus..." Dat is intellectuele luiheid. Daarmee trek je weer dubieuze scheidslijnen. En in het publieke debat zie je nogal eens dat morele ver-oordelaars lang niet altijd consequent zijn in hun betogen. Waarom wordt van de ene groep wel expliciet gevraagd zich van een daad te distantieerden, maar van een andere groep niet? Waar is de morele consistentie?"

Mark: "Neem de aanslag van Breivik. Dat is ook afschuwelijk. Maar dan wordt toch ook niet aan alle blanke mannen van tussen de dertig en veertig jaar geëist zich daar openlijk van te distantieëren?"

Nu ja, er is toch nog wel enig verschil tussen een aanslag die door één individu wordt bedacht en uitgevoerd of dat er een organisatie achter zit die bewust zo veel mogelijk aanslagen pleegt. Terreur hoort bij de

ideologie van de Islamitische Staat. Je mag toch wel verwachten dat weldenkende mensen die ideologie verwerpen?

Shivant: “Morele consistentie zou ook de ideologie van Breivik verwerpen. Hij wordt gezien als ‘lone wolf’ met psychologische problemen. Elke vorm van geweld staat haaks op de open samenleving die wij bepleiten. Wij hebben niet de pretentie potentiële sympathisanten van Breivik en IS te overtuigen. We zijn bescheiden. En misschien ook wel heel erg soft. We proberen alleen een ander denkkader te bieden dan alle maatschappelijke problemen te reduceren tot ethische en religieuze tegenstellingen. Dat is de afgelopen twintig jaar steeds meer het dominante betoog geworden. En draagt bij aan het verharderen van de standpunten en verdiepen van bepaalde scheidslijnen. Eigenlijk willen we vooral een frisse lucht bieden in tijden van verkramping.”

Hebben jullie veel reacties gekregen?

“We hebben verschillende reacties gekregen. Al in de opzet van het manifest. Maar ook na publicatie in NRC. Uiteindelijk is het een kleine en bescheiden interventie en voor ons vooral een experiment: is het mogelijk om het dominante discours uit te dagen en een alternatief te bieden? Het is voor onszelf en de mensen die het hebben ondertekend in ieder geval een betekenisvolle onderneming geweest. Daarnaast hebben we daarbuiten ook met velen gesproken die ons standpunt hebben uitgedaagd. Zodoende bood deze tekst een medium waarlangs nieuwe publieken elkaar hebben ontmoet. Het was voor ons leerzaam om te ervaren wat de reikwijdte daarvan is voor nu en toekomstige initiatieven.”

Liesbeth Kessler en Dirk de Hoog